

УДК 025.2:347.771.78](477)

*Павло Макаренко,
аспірант Харківської державної академії культури*

Бібліотечно-інформаційний ресурс України у сфері інтелектуальної власності

Висвітлено місце та потенціал бібліотек України в системі інформаційного забезпечення сфери інтелектуальної власності.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, інформаційна інфраструктура, бібліотечно-інформаційні ресурси, Україна.*

Найважливішим стратегічним ресурсом, що здатний забезпечити подолання Україною фінансової кризи, сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки, прискоренню інноваційного розвитку держави, є інтелектуальна власність (ІВ). Ефективний розвиток Національної системи інтелектуальної власності неможливий без якісного інформаційного забезпечення цієї складної міжгалузевої сфери суспільної діяльності. Доступ до консолідованого інформаційного ресурсу з питань ІВ у режимі реального часу дає змогу максимально спростити процеси отримання, захисту та освоєння результатів інтелектуальної діяльності. Проте проблеми формування потужної інформаційної інфраструктури Національної системи інтелектуальної власності, що спирається на принципи міжвідомчої координації і кооперації зусиль усіх суб'єктів системи ІВ, не знайшли адекватного відображення навіть у проекті "Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року" (<http://sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>). У цьому документі зазначено, що найбільшим в Україні фондом національної і зарубіжної патентної документації є Фонд громадського користування (ФГК), який формує Український інститут промислової власності (УІПВ). ФГК створено у жовтні 1999 р., і основним джерелом його комплектування є безплатні надходження первинної та вторинної патентної документації України за системою обов'язкового примірника та офіційних бюлетенів патентних відомств 65 країн світу та 4 міжнародних і регіональних патентних організацій — каналами міждержавного документообміну. Окрім паперових версій патентної документації, ФГК комплектується також описами винаходів до патентів промислово розвинутих країн на CD та DVD-ROM, стандартами, методичними, довідково-інформаційними та профільними періодичними виданнями. Станом на 1 грудня 2014 року загальний обсяг колекції CD-ROM та DVD у ФГК становив майже 27 680 примірників (<http://www.uipv.org>). Фонд забезпечує доступ широкого кола громадськості до патентної інформації, необхідної для вивчення та аналізу в процесі створення, правової охорони та використання об'єктів промислової власності. Проте послуги користування фондом платні і надаються переважно в приміщенні читальної зали, що, безумовно, порушує конституційні права громадян на вільний та комфортний доступ до інформації.

Аналіз контенту відкритих патентних баз даних на офіційному інтернет-порталі Державної служби інте-

лектуальної власності України засвідчив їх недостатню хронологічну глибину для ґрунтовного й якісного патентного пошуку. Так, найпопулярніші серед відвідувачів бази даних "Винаходи в Україні", "Перспективні винаходи України", а також електронні версії акумулятивного офіційного бюлетеня "Промислова власність" мають ретроспективу охоплення матеріалу з 2006 р. й донині. Ці ресурси потребують певних навичок використання методик пошуку інформації за різноманітними сполуками реквізитів патентних документів, тому без допомоги кваліфікованих фахівців бази даних, а також розміщені на порталі численні інформаційно-довідкові системи (ІДС) та ресурси Цифрової патентної бібліотеки фактично є малоприслужними для ефективного дистанційного опрацювання широким колом винахідників та раціоналізаторів.

В Україні сформовано більш потужний за обсягом та ретроспективною глибиною, розгалужений за типом-видовою структурою та територіальною дислокацією бібліотечно-інформаційний ресурс патентної документації. Найбільший фонд патентних документів має Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТБУ), яка формує його з середини 1960-х рр. Нині він налічує більш ніж 18 млн документів 60 країн світу, 5 міжнародних організацій (ВОІВ, ЄПО, ЄАПО, ОАІРІ, АРІПО) а також провідних інформаційних фірм. Окрім описів винаходів до охоронних документів та офіційних патентних бюлетенів, які становлять майже 80% загального обсягу, фонд містить патентно-асоційовану, патентно-правову, нормативно-методичну та довідкову літературу, реферативні та бібліографічні видання патентних відомств провідних країн світу. Розгалужений довідково-пошуковий апарат дозволяє бібліотеці пропонувати користувачам широкий асортимент інформаційних послуг щодо проведення тематичного, іменного (фірмового) та нумераційного пошуку патентної документації, зокрема й в спеціалізованих інтернет-ресурсах. Але суттєвим недоліком організації інформаційного обслуговування користувачів ДНТБУ є платні послуги, майже повна нерозвиненість сучасних форм дистанційного доступу та електронного надсилання документів, відсутність на веб-сайті бібліотеки корисних посилань на різноманітні електронні ресурси і послуги УІПВ та його філії — Українського центру інноватики і патентно-інформаційних послуг (УкрЦІПП). В асортименті інформаційних продуктів УІПВ є надзвичайно зручні та постійно оновлювані ресурси: "Перелік адрес зарубіжних баз даних об'єктів промислової

власності, до яких надається безоплатний доступ в Інтернеті", "Перелік науково-технічних баз даних та довідкових ресурсів, до яких надається безоплатний доступ в Інтернеті" та ін. Така ізоляціоністська політика провідної науково-технічної бібліотеки країни щодо організації інформаційного обслуговування суб'єктів сфери ІВ суттєво гальмує підвищення результативності інноваційної діяльності вітчизняних винахідників, майже не сприяє гідній презентації їх здобутків на міжнародній арені.

Фрагментарність, неповнота та "розірваність" інформаційного простору національної системи ІВ залишає без якісного інформаційного супроводу й її регіональний рівень. Попри сформованість потужних фондів патентної документації 21 регіонального центру науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ, нині — центри науки, інновацій та інформатизації), що поповнюються державою за рахунок постачання безплатного обов'язкового примірника патентних документів, їх рівень інформаційного обслуговування, зокрема й на основі дистанційного доступу, далекий від європейських стандартів. Суттєвою перешкодою на шляху налагодження спільної корпоративної взаємодії регіональних ЦНТЕІ з Державною службою ІВ щодо активізації її ефективного представництва на місцях, розгортання єдиного й змістовно насиченого електронного комунікаційного простору є те, що з 21 регіонального центру лише 6 мають веб-сайт, що стабільно функціонує, і тільки на 5 з цих сайтів популяризуються ресурси та послуги щодо інформаційного супроводу об'єктів ІВ. Так, одним із найбільших за обсягом є фонд патентної документації Харківського ЦНТЕІ — понад 14,5 млн документів. Вражає й хронологічна глибина колекції його офіційних патентних бюлетенів: крім сучасного офіційного бюлетеня України "Промислова власність" (повні комплекти з 1993 р. й до сьогодні), зберігаються патентні бюлетені колишнього СРСР "Открытия. Изобретения" за 1924—1993 рр., "Промышленные образцы и товарные знаки" за 1983—1993 рр., реферативний журнал "Изобретения стран мира" за 1972—1993 рр. та ін.

Про значний потенціал регіональних ЦНТЕІ щодо ефективної підтримки інформаційної інфраструктури сфери ІВ свідчить перелік послуг, які вони пропонують користувачам. На веб-сайтах Одеського, Хмельницького, Чернігівського ЦНТЕІ в асортименті послуг — не лише проведення патентно-кон'юнктурних досліджень (здійснення патентного пошуку та поглибленого аналізу патентної документації); надання практичної допомоги в оформленні заяв про реєстрацію усіх видів об'єктів ІВ: винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, торгових марок, авторських прав на твір, комп'ютерних програм тощо, а й допомога в оформленні угод на передачу виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ), прав на їх використання (ліцензійних угод) та офіційна реєстрація означених документів. Збереження регіональними ЦНТЕІ висококваліфікованого персоналу патентних відділів, наявність власної документної бази, оснащення комп'ютерними та інтернет-технологіями потребує ефективних заходів управлінських структур щодо термінового подолання їх відомчої та регіональної ізоляваності, налагодження тісної корпоративної співпраці під методичним керівництвом Державної служби ІВ та ДНТБ України щодо розбудови єдиного й змістовно насиченого електронного комунікаційного простору Національної системи ІВ.

Оскільки інституції Державної системи науково-технічної та економічної інформації зорієнтовані насамперед на обслуговування юридичних осіб і розглядають інформацію як товар, спеціалізуючись на виробництві платних продуктів та послуг, ще однією важливою підсистемою інформаційної інфраструктури Національної системи ІВ (НСІВ) має бути

розгалужена мережа універсальних наукових та спеціальних бібліотек України. Як найпотужніша за матеріально-технічною, ресурсною та кадровою інфраструктурою, компетентністю персоналу щодо виробництва широкого спектра високоякісних і безплатних інформаційних сервісів складає НСІВ, вони спроможні стати інтегруючим елементом у розбудові цілісного, змістовного, конкурентного на світовому інформаційному ринку комунікаційного простору сфери ІВ.

Аналіз складу фондів обласних універсальних наукових бібліотек промислово розвинутих регіонів України дозволяє стверджувати, що майже в кожній є відділ технічної літератури (а в Дніпропетровській ОУНБ навіть патентно-технічний відділ), обсяг патентної документації в цих структурних підрозділах — від 80 тис. (в Полтавській ОУНБ) до 1,6 млн (у Миколаївській ОУНБ). Нині ці установи намагаються систематично поповнювати електронні патентні фонди продукцією УППВ на CD-ROM, передплачуючи офіційні бюлетені "Промислова власність", "Винаходи в Україні", "Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг", а також акумулятивні оптичні диски DVD "Знаки для товарів і послуг, які зареєстровані в Україні", "Промислові зразки, зареєстровані в Україні", регіональний патентно-інформаційний продукт країн СНД CISPATENT та ін. Для безперебійного постачання й максимально повного комплектування патентних фондів ОУНБ як головного регіонального каналу доступу користувачів до патентної документації варто запровадити їх безоплатне забезпечення продукцією УППВ.

Потужна ресурсна база розширить спектр найсучасніших послуг у сфері патентного пошуку та оформлення заявок на ОІВ, дозволить вести ефективну інформаційно-популяризаторську діяльність щодо підвищення престижу інтелектуальної творчості, винахідництва та раціоналізаторства, сприятиме подальшому розвитку інформаційної та правової культури суб'єктів ринку ІВ. Так, на сайті Івано-Франківської ОУНБ ім. І Франка (<http://lib.if.ua/inside.html>) підкреслено, що "відділ економіко-виробничої літератури став центром спілкування науковців, представників влади, керівників підприємств малого і середнього бізнесу регіону. Спільно з Радою Івано-Франківських обласних організацій Товариства винахідників і раціоналізаторів та Спілкою наукових і інженерних об'єднань України діє творчий проект "Інтелектуальний клуб творчих особистостей "Галицькі кмітливіці" та громадська приймальня. В рамках засідань відбуваються зустрічі з вченими, винахідниками, раціоналізаторами, влаштовуються книжкові експозиції, виставки авторських досягнень, презентації нових книг, ексклюзивних технічних моделей". Той факт, що клуби, академії та товариства винахідників вже багато десятиліть працюють на базі відділів технічної літератури Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Миколаївської, Херсонської ОУНБ свідчить про системну й цілеспрямовану діяльність центральних наукових бібліотек регіонів щодо покращення обізнаності широких кіл науково-технічної громадськості та бізнесових структур з особливостями створення та правомірного використання ОІВ в Україні, розвитку правової культури населення, популяризації знань із залученням найновіших інформаційних та телекомунікаційних технологій. До речі, на відміну від регіональних ЦНТЕІ, на сайтах Вінницької та Херсонської ОУНБ у рубриці "Галузеві електронні бібліотеки" є посилання на інтернет-ресурси Державної служби ІВ України, УЦПВ, ановані покажчики відкритих баз даних патентних служб провідних зарубіжних країн світу. Значні та не повною мірою використані резерви мають вітчизняні ОУНБ і у справі забезпечення населення та зацікавлених органів управління достовірною інформацією стосовно умов і результативності функціонування Національної системи інтелектуальної власності. Для піднесення цього напрямку

роботи ОУНБ на якісно новий рівень на їх базі варто організувати співпрацю винахідницької громадськості з державними інспекторами з питань інтелектуальної власності в регіонах, які спільно й продуктивно реалізовуватимуть систему інформаційно-консультативних, організаційно-методичних та популяризаторських заходів.

Окрім мережі ОУНБ, потужний потенціал щодо розбудови ефективної системи інформаційного забезпечення у сфері ІВ мають бібліотеки ВНЗ технічного, медичного та сільськогосподарського профілів, бібліотеки НАНУ й науково-технічні книгозбірні підприємств. Більшість із них нині не лише надають дистанційний доступ до вітчизняних та зарубіжних інтернет-ресурсів у сфері інтелектуальної власності, а й запроваджують консалтингові послуги в режимі он-лайн, цілеспрямовано поширюючи знання та поглиблюючи навички користувачів стосовно набуття, реалізації та захисту прав на ОІВ.

Ще одним важливим нині напрямом діяльності бібліотек усіх типів та видів є інформування широких кіл суспільства про необхідність дотримання законодавства у сфері авторського та суміжних прав, зокрема й у цифровому середовищі. Особливо актуальною є системна організація такої просвітницької й пропагандистської роботи у шкільних, дитячих та юнацьких бібліотеках, оскільки молодь України демонструє високий рівень правового нігілізму щодо об'єднання зусиль у боротьбі з проявами контрафакції та інтернет-піратства. Саме бібліотеки через низку різноманітних сучасних форм і засобів, зокрема й застосування мережевих технологій, у змозі створити дієві механізми інформування користувачів про можливі загрози від використання піратських і контрафактних товарів, вести планомірну виховну роботу щодо важливості дотримання прав інтелектуальної власності, підвищення рівня правової культури суспільства.

Бібліотеки України мають великий арсенал засобів для створення ефективного механізму донесення до кожної людини правових цінностей. Ефективними формами є правове навчання, пропаганда юридичних норм через масову роботу з читачами, тематичні огляди профільної літератури, книжкові виставки, розробка спеціальних пам'яток, листівок, плакатів, буклетів та іншої наочної агітації відповідної проблематики. Бібліотека бере участь у здійсненні правової освіти та виховання з раннього дитинства, у процесі позакласної та позашкільної роботи з учнями шкіл, студентами. Публічні бібліотеки для дорослих спрямовують зусилля на інформаційне забезпечення правового захисту об'єктів ІВ; наукові бібліотеки, обслуговуючи фахівців виробничого та дослідницького профілів, формують паперові та електронні фонди офіційної, наукової, навчальної і довідкової правової літератури, ознайомлюють користувачів з можливостями автоматизованих інформаційно-правових систем, профільних ресурсів Інтернету, організують надання юридичної інформації сигнального, бібліографічного, оглядового, реферативного характеру, систематично проводять виховні масові заходи.

На основі фондів правової документації у Дніпропетровській, Вінницькій, Херсонській ОУНБ нині функціонують Центри правової інформації, де користувачам надається вільний доступ до вітчизняних електронних баз даних Ліга:Закон, "Нормативні акти України", "Законодавство України", до зарубіжних інтернет-ресурсів з питань авторського права і суміжних прав. Але на веб-сайтах більшості наукових бібліотек нині все ще бракує північників з правових інтернет-ресурсів актуальної проблематики, посилань на змістовні сторінки та сервіси Державної організації "Українське агентство з авторських і суміжних прав", що здійснює управління правами авторів, видає офіційний бюлетень "Авторське право і суміжні права".

Найефективнішими комунікаційними засобами правового індивідуального, групового, масового інформування користувачів, їх довідкового обслуговування (виконання фактографічних запитів, бібліографічних та аналітичних довідок) є створення бібліотечними фахівцями електронних продуктів інформаційно-аналітичного характеру (правові БД, електронні дайджести, довідники, огляди правової літератури, аналітичні оглядові довідки законодавства у сфері ІВ). Усе популярнішими стають віртуальні правові консультації, електронні бюлетені нових надходжень у галузі авторського права, індивідуальне надсилання тематичних списків нових надходжень, цифрові тематичні дайджести та хрестоматії з копіями фрагментів правових текстів — витягів із законів, постанов, коментарів до них, статей із газет та журналів правознавчої проблематики тощо. Систематичною і плановою є робота бібліотек щодо організації "Днів правової інформації", засідань дискусійних клубів та круглих столів з актуальних проблем захисту авторського права.

Таким чином, невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури Національної системи ІВ України має бути бібліотечна. Сукупний обсяг та хронологічна глибина документних ресурсів бібліотек у сфері ІВ суттєво перевищують паперові та електронні ресурси УІПВ, а можливість одержання на їх основі широкого асортименту високоякісних і безкоштовних інформаційних продуктів та послуг, зокрема й у режимі дистанційного доступу, сприятимуть ефективному набуттю та захисту прав інтелектуальної власності, вихованню правової культури суспільства, найповнішого використання інтелектуального потенціалу нації в інтересах інноваційного розвитку країни.

Определены место и потенциал библиотек Украины в системе информационного обеспечения сферы интеллектуальной собственности.

Location and capacity of Ukrainian libraries in the information management system of intellectual property are described.

Надійшла до редакції 20 січня 2015 року

Порошенко вручив Шевченківську премію

У день річниці від дня народження Тараса Шевченка президент вручив Національну премію України імені Тараса Шевченка 2015 року.

Лауреатами Шевченківської премії стали поет Юрій Буряк — за книгу поезій "Не мертве море", художник Микола Компанець — за мистецький цикл "Земля моїх батьків" та ілюстрації до творів Миколи Гоголя, письменник Костянтин Москалець — за книгу літературної критики та есеїстики "Сполохи", а також актор Петро Панчук — за втілення образу Тараса Шевченка на вітчизняній театральній сцені.

На підтримку ініціативи радіо-марафону "Шевченко мобілізує" Петро Порошенко прочитав вірш Кобзаря "Молитва".

Інформація Книжкової палати України